Інна ЧИКАЛО

ПЛАНУВАННЯ РЕСУРСОЄМНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Проаналізовано особливості діючої практики планування ресурсоємності національної економіки. Оцінено ступінь дотримання планових індикаторів при реалізації функцій управління національною економікою у сфері ресурсоємності. Адаптовано підхід General Electric і Бостонської консалтингової групи, на основі чого запропоновано портфель функціональних стратегій для видів економічної діяльності (ВЕД) відповідно до квадрантів матриці "Зміна ресурсоємності – Зміна ВДВ".

Ключові слова: *ресурсоємність національної економіки, планування, стратегія, цільові орієнтири, планові індикатори, матриця "Зміна ресурсоємності – зміна ВДВ", портфель функціональних стратегій.*

Результативність та ефективність управлінської діяльності у сфері ресурсоємності національної економіки у контексті забезпечення її конкурентоспроможності значною мірою визначається рівнем сформованості та дієвістю системи планування, адже саме налагодження системи планування дозволяє збалансувати цільові орієнтири і пріоритети економічного розвитку із наявним ресурсним потенціалом й забезпечити вибір оптимального напрямку розвитку економічної системи в умовах змінного висококонкурентного середовища. Вказане *актуалізує* необхідність застосування елементів планології в системі управління використанням наявних ресурсів при продукуванні одиниці ВВП та визначення напрямків формування системи планування ресурсоємності з метою забезпечення високої конкурентоспроможності національної економіки.

Окремі проблеми у сфері ресурсоємності національної економіки висвітлені *у працях* Р. Близького, В. Леонтьєва, Ю. Мазіна, В. Микитенко, А. Ноткіна, М. Портера, В. Полтеровича, В. Попова, Р. Солоу, Є. Уорнена, В. Тарасової та ін. Однак увага науковців зосереджена переважно на проблематиці ресурсозбереження чи окремих складових ресурсоємності, при цьому проблема дослідження управління ресурсоємністю національної економіки у контексті підвищення її конкурентоспроможності та планування ресурсоємності зокрема *залишається відкритою*. З огляду на це *метою* статті є оцінювання вітчизняної практики планування показників ресурсоємності та вироблення практичних рекомендацій щодо її удосконалення на засадах раціоналізації ресурсоспоживання.

Вихідною позицією розгляду цієї проблеми вважатимемо твердження, що планування як невід'ємна складова функціонального механізму управління ресурсоємністю національної економіки та орієнтир у досягненні бажаних показників соціального й економічного розвитку і підвищення рівня її конкурентоспроможності повинно охопити різні ієрархічні рівні управління у рамках реалізації економічної політики держави.

Враховуючи суб'єктну складову, зазначимо, що розроблення планових показників ресурсоємності може здійснюватись як на макрорівні (державою, в особі відповідних

© Інна Чикало, 2011.

органів), будучи основою для визначення цілей соціально-економічного розвитку і шляхів їхнього досягнення для всіх суб'єктів економічних відносин, так і на рівні підприємств – суб'єктів економічних відносин, які на основі окреслених державою цільових орієнтирів формують відповідні плани і програми розвитку на мікрорівні. Проте сьогодні в управлінській практиці планування ресурсоємності національної економіки як окремий складовий елемент не знайшло застосування. Окремі показники ресурсоємності частково представлені в системі показників соціально-економічного розвитку у рамках програмно-планових документів на національному та регіональному рівнях.

Емпіричний аналіз засвідчує, що до основних документів, що визначають окремі прогнозні показники, досягнення яких сприятиме зниженню ресурсоємності національної економіки і підвищенню її конкурентоспроможності, можна віднести: "Національну стратегію розвитку "Україна – 2015", розроблену Національною стратегічною асамблеєю, "Енергетичну стратегію України на період до 2030 року", "Стратегію національної безпеки України", "Державну програму підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007–2015 роки", "Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки", "Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій на 2005–2013 роки". Реалізація означених програмних документів передбачає зниження показників матеріальної складової ресурсоємності з одночасним виходом на новий рівень конкурентоспроможності, що базується на новітніх технологіях та інноваціях (табл. 1).

Таблиця 1

Програмно-планові засади управління ресурсоємністю національної економіки України у контексті підвищення її конкурентоспроможності

Назва документа	Цільові орієнтири	Планові індикатори	Очікувані результати
1	2	3	4
Національна стратегія розвитку "Україна–2015", розроблена Національною стратегічною асамблеєю	Перехід від експортно-сировинного до інвестиційно-інноваційного типу економічного розвитку на основі розвитку та дифузії технологій, переходу від факторної до інвестиційної моделі.	Збільшення інвестицій у виробництво в 4 р., збільшення інвестицій у сфері НДДКР у 5 разів.	Посилення ролі нематеріальних ресурсів у виробничому процесі і вихід на якісно новий рівень конкурентоспроможності, що базується на новітніх технологіях та інноваціях
Енергетична стратегія України на період до 2030 року	Зниження енергоємності, підвищення енергоефективності за рахунок використання альтернативних і відновлювальних джерел енергії; впровадження технологій енергетичного рециклінгу; зменшення кількості розпорошеної енергії шляхом впровадження безвідходних і беземісійних технологій.	До 2030 р.: скорочення обсягів споживання газу до 49,5 млрд. $м^3$; зниження частки імпортного палива до 8,2%; зниження показника енергоємності ВВП до 0,24 та 0,37 кг у. п./грн.	Зниження собівартості продукції і на цій основі підвищення рівня конкурентоспроможності економіки.
Стратегія національної безпеки України	Забезпечення прийнятного рівня економічної безпеки через здійснення структурної перебудови і підвищення конкурентоспроможності національної економіки; забезпечення енергетичної безпеки країни шляхом докорінного підвищення ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів.	–	Зниження енерго- та матеріалоємності, підвищення рівня ефективності ресурсовикористання і в підсумку підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
Державна програма підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007–2015 роки	Розвиток людського капіталу та покращення якісного складу трудових ресурсів; підвищення технологічного рівня виробництва й ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів; посилення інноваційної складової розвитку, кардинальна модернізація власної індустрії на основі розвитку середньо- та високотехнологічних видів економічної діяльності; створення сучасних інформаційних мереж; посилення захисту навколишнього середовища, заохочення виробників до використання безвідходних та енергозберігаючих технологій.	Підвищення рівня ВВП на особу від 27% відносно рівня ЄС у 2006 р. до 40% у 2015 р.; збільшення участі бізнесу у фінансуванні фундаментальних і прикладних досліджень до 60% у 2015 р.; підвищення рівня середньо- та високо-технологічних видів економічної діяльності в обсягах ВДВ обробної промисловості до 25–30%.	Забезпечення зниження показників матеріальної складової ресурсоємності і підвищення вагомості її нематеріальної складової при створенні ВВП з одночасним виходом на новий рівень конкурентоспроможності, джерелами формування якої виступатимуть інформаційні ресурси, новітні та ресурсозберігаючі технології, продукт із високою доданою вартістю видів промислової діяльності V–VI технологічного укладів.
Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки	Пришвидшення розроблення та впровадження новітніх конкурентоспроможних ІКТ в усі сфери суспільного життя; розвиток національної інформаційної інфраструктури та її інтеграція у світову інфраструктуру; створення загальнодержавних інформаційних систем.	–	Формування інформаційної інфраструктури, зниження матеріальної складової ресурсоємності національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності.
Загальнодержавна комплексна програма розвитку високих наукоємних технологій	Реалізація проектів з розроблення наукоємних технологій і їхнє впровадження на підприємствах базових галузей промисловості, збільшення асигнувань і концентрація ресурсів для проведення прикладних наукових досліджень і здійснення науково-технічних розробок.	Збільшення до 2013 р. обсягу виробництва V технологічного укладу до 12%, VI – до 3%, збільшення частки високотехнологічної продукції в експорті України до 20%.	Підвищення технічних характеристик вітчизняної продукції, підвищення конкурентоспроможності, зниження енергоємності ВВП, корекція технологічної структури економіки на користь V–VI технологічних укладів.

Примітка. Складено на основі [1–6].

Загалом на сьогодні можна стверджувати, що певні завдання щодо управління ресурсоємністю національної економіки в контексті підвищення її конкурентоспроможності визначені у низці програм та стратегій, однак кожен із документів акцентовано лише на окремих аспектах ресурсоємності і не взаємопов'язано у цілісну систему. В існуючих програмних документах не набула належного розкриття проблематика ресурсоємності та підвищення конкурентоспроможності за рахунок зниження обсягу матеріальних ресурсів, які використовують, та активізації застосування нематеріальних ресурсів у процесі створення одиниці ВВП, що, на наш погляд, є злободенною проблемою і потребує формування відповідного механізму. Водночас зіставлення цільових орієнтирів та задекларованих планових індикаторів щодо управління ресурсоємністю (див. табл. 1) із показниками, що характеризують результати функціонування національної економіки, дозволяє виявити низку проблем:

1) економіка України має слабкі позиції у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності. Зокрема, фахівцями Всесвітнього економічного форуму у 2009–2010 рр. країна запозиційована на 82 сходинці рейтингу серед 133 країн за індексом глобальної конкурентоспроможності [7], що насамперед зумовлено неефективним використанням ресурсів у процесі продукування одиниці ВВП;

2) у національній економіці нераціонально використовується природно-ресурсний потенціал. Так, незважаючи на деяке зниження показників природоємності у динаміці 2001–2009 рр. (землеємності – від 0,00021 га/грн. у 2001 р. до 0,00004 га/грн. у 2008 р.; лісоємності – від 0,00006 га/грн. у 2001 р. до 0,00001 га/грн. у 2008 р.; водоємності – від 0,3443 м^3/грн. у 2001 р. до 0,00659 м^3/грн. у 2009 р., природоємності ІІ типу – від 0,02963 кг викидів/грн. у 2001 р. до 0,00759 кг викидів/грн. у 2008 р. [8]), перенавантаженість земельних ресурсів (освоєність земель досягає 72% при порогових значеннях 60–65%; розораність – 58% при допустимому значенні 40%); нестача лісових ресурсів (їхня площа досягає 15% при необхідному значенні 22–25%); низький ступінь водозабезпечення та зростання обсягів викидів шкідливих речовин у навколишнє середовище свідчать про незадовільне використання природно-ресурсного потенціалу, що відповідно залишається суттєвою перепоною у забезпеченні переходу економіки України до сталого розвитку. Формуванню системи раціонального використання природно-ресурсного потенціалу сприяло б впровадження у практику управління "Національної стратегії сталого розвитку", однак цей документ досі залишається на рівні проекту;

3) економіка України характеризується високою енергоємністю. Так, хоча показник, що характеризує використання енергетичних ресурсів, затрачених у процесі створення одиниці ВВП, у 2008 р. знизився до 0,62 кг у. п./грн., тоді як у 2001 р. становив 0,91 кг у. п./грн., його значення досі у 2,6 разу перевищує середнє значення показника енергоємності в інших країнах світу. Висока енергоємність зумовлена, по-перше, технологічною відсталістю вітчизняної економіки (ступінь зносу основних фондів досягає 52,9%, а в окремих ВЕД – понад 60%, зокрема у діяльності транспорту і зв'язку – 66,9%, ПЕК – 62,2% [9, 39]); по-друге, недостатнім рівнем використання альтернативних і відтворювальних джерел енергії та вторинних ресурсів, який до того ж щорічно знижується і в 2008 р. становив 87,7% проти 92,6% у 2001 р. [10]. В умовах нестачі власних енергоресурсів це є не лише бар'єром на шляху до підвищення конкурентоспроможності, а й суттєвою загрозою економічній безпеці країни;

4) вітчизняна економіка характеризується високою матеріало- та фондоємністю. Розрахункові значення цих показників коливаються в межах 0,9793 грн./грн. (2005 р.) – 0,8265 грн./грн. (2008 р.) та 1,4 грн./грн. (2005 р.) – 1,16 грн./грн. (2008 р.) і є свідченням нераціональної технологічної структури виробництва й відсутності ефективної системи управління у цій сфері. У торговельному балансі домінує низькотехнологічна та середньонизькотехнологічна продукція, частки яких у динаміці 2001–2008 рр. коливаються в межах 44,4–51,8% та 37,7–24,7% відповідно, а у структурі реалізованої продукції превалює частка видів промислової діяльності ІІІ (53,9% (2001 р.) – 49,9% (2008 р.)) – IV технологічних укладів (43,3% у 2001 р. – 47,3% у 2008 р.), тоді як на види промислової діяльності V технологічного укладу припадає лише близько 3%, VI – менше 1% від загального обсягу реалізованої продукції. Нераціональною є і структура інвестування, що характеризується співвідношенням інвестиційних ресурсів, залучених у виробництва III : IV : V технологічних укладів як: 30,85% : 51,75% : 2,38%;

5) незадовільне фінансування НДДКР, що призводить до низької наукоємності ВВП

(на науково-технічні роботи припадає лише 0,0094 грн. на 1 грн. ВВП) та зменшення питомої ваги обсягу виконаних науково-технічних робіт у структурі ВВП (від 1,11% у 2001 р. до 0,899% у 2008 р. [10]).

Окреслені проблеми призводять до підвищення собівартості продукції, дискредитуючи ціновий чинник як конкурентну перевагу, й стримують розвиток інноваційної та технологічної складових конкурентоспроможності економіки. Загалом невідповідність задекларованих цілей і результатів їхнього досягнення значною мірою зумовлена відсутністю системи планування ресурсоємності національної економіки і недієвістю механізмів реалізації визначених цілей.

До головних проблем у сфері планування ресурсоємності національної економіки можна віднести: 1) фрагментарний характер цього виду функціональної діяльності (здійснення у рамках формування показників соціально-економічного розвитку України та регіонів, охоплення лише окремих складових ресурсоємності); 2) неадекватність планових індикаторів реаліям функціонування економіки та несформованість механізмів досягнення цілей у сфері управління ресурсоємністю у контексті підвищення національної конкурентоспроможності; 3) відсутність на макроструктурному рівні стратегії управління ресурсоємністю національної економіки та відповідних програмних документів на всіх ієрархічних рівнях, в яких було б визначено цільові орієнтири системи управління ресурсоємністю національної економіки у контексті підвищення її конкурентоспроможності, включаючи усі складові ресурсоємності.

Окреслені недоліки призводять до відсутності чіткого цілеорієнтованого впливу на раціональне використання наявних ресурсів у процесі продукування одиниці ВВП, високого рівня ресурсоємності, що в підсумку визначає низькі позиції національної економіки у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності. Усе це вимагає удосконалення системи управління ресурсоємністю загалом і насамперед формування системи планування, яка б відповідала реаліям функціонування економічної системи. Вважаємо, що така система планування ресурсоємності національної економіки повинна бути: по-перше, багаторівневою і охоплювати макроекономічний, макроструктурний, мезоекономічний та мікроекономічний рівні управління; по-друге, збалансованою й сформованою на засадах системності та комплексності; по-третє, поширюватись на всі рівні програмно-планових документів, незалежно від горизонту планування (програмування), зокрема на стратегії (або стратегічні плани), середньострокові і річні програми економічного і соціального розвитку України, її регіонів, секторів економіки. При цьому, на наш погляд, в основі її формування має бути закладений ресурсозберігаючий підхід.

У контексті розроблення стратегії управління ресурсоємністю національної економіки з позицій забезпечення її конкурентоспроможності на різних ієрархічних рівнях управління вважаємо за доцільне насамперед забезпечити відповідність: пріоритетних напрямків, цілей за усіма видами економічної діяльності та організаційних дій і заходів до наявного ресурсного потенціалу і вимог конкурентного середовища. Це дозволить сформувати портфель функціональних стратегій (ресурсозбереження як стратегія конкурентних переваг, стратегія експортної орієнтації, стратегія створення нових конкурентних можливостей, стратегія конкурентних інновацій, ресурсозбереження як вимога ринку, стратегія технологічного оновлення (модернізації), диференційована стратегія, інноваційно-продуктова стратегія, стратегія скорочення витрат, стратегія реалізації частини активів, стратегія ліквідації), які б враховували специфіку ресурсоспоживання та особливості управлінських рішень у різних видах економічної

діяльності. В тактичному плані цей імператив приведе до раціональності аллокації ресурсів щодо окремих ВЕД для забезпечення конкурентних переваг.

При цьому розроблення стратегій, на нашу думку, може базуватись на основі адаптації підходу General Electric і Бостонської консалтингової групи до особливостей цього виду функціональної діяльності. Зокрема, для вибору оптимальної стратегії, що враховує особливості функціонування окремого виду економічної діяльності (організації), пропонуємо використовувати матрицю "Зміна ресурсоємності – Зміна ВДВ" (рис. 1), складовими якої є:

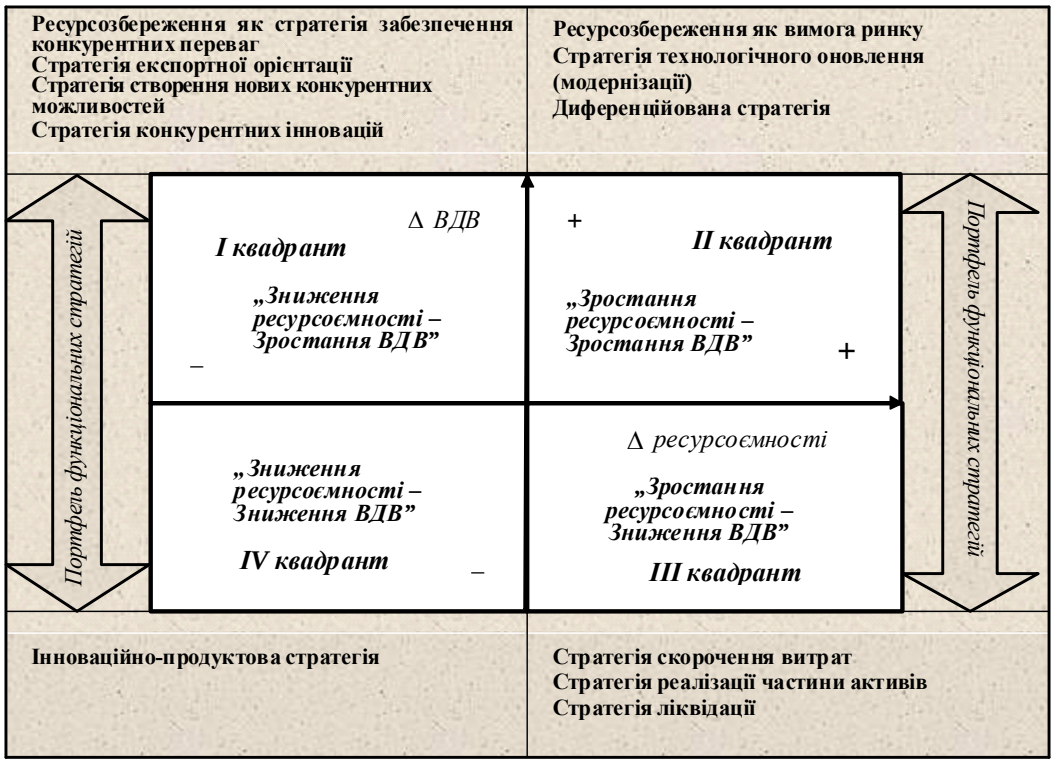

Рис. 1. ***Матриця „Зміна ресурсоємності – Зміна ВДВ"***

Примітка. Розроблено автором на основі [11].

I. Квадрант "Зниження ресурсоємності національної економіки – Зростання ВДВ". Функціонування видів економічної діяльності, які попадають у цей квадрант характеризується зниженням ресурсоємності, що супроводжується зростанням ВДВ. Ці характеристики діяльності можна вважати оптимальними з позицій управління ресурсоємністю у контексті підвищення її конкурентоспроможності, оскільки вони засвідчують ефективність використання ресурсів у процесі створення одиниці ВДВ і превалювання активної ресурсозберігаючої позиції суб'єктів економічних відносин, які належать до відповідних ВЕД. Досягнення такого балансу є можливим: 1) за умови впровадження ресурсозберігаючих технологій, що дозволить забезпечувати низьковитратний тип виробництва; 2) за рахунок виробництва продукту із високою доданою вартістю. Підтримання наведених позицій вимагає постійного асигнування інвестиційних ресурсів у технологічну модернізацію та інноваційний розвиток ВЕД, в іншому разі ВЕД із I квадранта можуть зміститись у II або IV квадрант. Оптимальними

стратегіями для ВЕД цього квадранта, на наш погляд, є стратегії, пов'язані із підтриманням та укріпленням досягнутих позицій, зокрема: ресурсозбереження як стратегія забезпечення конкурентних переваг, стратегія експортної орієнтації, стратегія створення нових конкурентних можливостей.

II. Квадрант "Зростання ресурсоємності національної економіки – Зростання ВДВ". Для видів економічної діяльності II квадранта характерним є зростання ресурсоємності національної економіки із одночасним зростанням ВДВ. Таке співвідношення відображає екстенсивний тип розвитку, при якому створення додаткової одиниці продукту забезпечується за рахунок залучення додаткового обсягу ресурсів. При збереженні таких тенденцій унеможливлюється забезпечення конкурентних позицій цими ВЕД у середньостроковій перспективі, оскільки ресурсний потенціал будь-якого ВЕД є обмеженим і вичерпним. Перед ВЕД II квадранта постає дві альтернативи: перша із них полягає в тому, що дотримання позиції пасивного споглядання суб'єктами управління ресурсоємністю і суб'єктами економічних відносин, які належать до відповідних видів економічної діяльності, призведе до переміщення у III квадрант деградаційних ВЕД, які з часом можуть бути усунуті із ринкового середовища; друга альтернатива – при фокусуванні стратегії на ресурсозбережних і технологічно-модернізаційних аспектах управління, можливим є підвищення ефективності ресурсовикористання і закріплення позицій цих ВЕД у I квадранті. Вважаємо, що найбільш прийнятними стратегіями для цих видів економічної діяльності можуть бути: стратегія ресурсозбереження як вимога ринку, стратегія технологічного оновлення (модернізації) та диференційована стратегія.

III. Квадрант "Зростання ресурсоємності національної економіки – Зниження ВДВ". Види економічної діяльності цього квадранта є деградаційними, для них властиве зростання ресурсоємності національної економіки з одночасним зниженням ВДВ. Баланс, властивий для ВЕД цього квадранта, відображає незадовільне використання наявних ресурсів у процесі створення одиниці ВДВ, першопричинами чого можуть стати: неефективна система управління ресурсоємністю зокрема і організації виробництва загалом; моральний і фізичний знос основного капіталу, що забезпечує створення ВДВ; низька інвестиційно-інноваційна активність. Така позиція є несприятливою для ВЕД, які за цих умов є неконкурентоспроможними. При збереженні усталених тенденцій і пасивній позиції суб'єктів управління ресурсоємністю ВЕД III квадранта постають перед загрозою "банкрутства" і зникнення із структури національної економіки. Тому з метою "виживання" в умовах висококонкурентного ринкового середовища "деградаційним" ВЕД необхідно мобілізувати наявні ресурси і спрямувати їх на виробництво конкурентоспроможної інноваційної продукції. Такі заходи вимагають значного обсягу інвестиційних ресурсів. Тому, на наш погляд, для ВЕД III квадранта актуальним є дотримання таких стратегій, як: стратегія скорочення витрат, стратегія реалізації частини активів і стратегія ліквідації.

IV. Квадрант "Зниження ресурсоємності національної економіки – Зниження ВДВ". Діяльність ВЕД IV квадранта описується зниженням ресурсоємності і зниженням ВДВ. Такий баланс може бути свідченням скорочення обсягів виробництва продукції, що супроводжується відповідним зниженням обсягів затрат ресурсів. Іншим варіантом забезпечення співвідношення "Зниження ресурсоємності національної економіки – Зниження ВДВ" може слугувати зниження ресурсоємності внаслідок впровадження ресурсозберігаючих технологій і технологічної модернізації, а фактором зниження ВДВ може стати те, що продукція, яка створюється ВЕД, є низькотехнологічною, що

характеризується низьким рівнем конкурентоспроможності. Із запропонованої матриці випливають два варіанти розвитку таких ВЕД: перший – переміщення у результаті пасивної позиції суб'єктів управління ресурсоємністю у деградаційний квадрант III; другий – переміщення в оптимальний квадрант I за умови правильного вибору стратегічного напрямку розвитку. З огляду на вказане пропонованою стратегією для ВЕД IV квадранта може бути інноваційно-продуктова стратегія (табл. 2).

Таблиця 2

Портфель функціональних стратегій для ВЕД, що знаходяться у різних квадрантах матриці "Зміна ресурсоємності – Зміна ВДВ"[1]

Вид функціональної стратегії	Характеристика стратегії	Мета стратегії	Цілі	Очікувані конкурентні переваги
1	2	3	4	5
Ресурсозбереження як стратегія забезпечення конкурентних переваг	Суть стратегії полягає у формуванні конкурентних переваг за рахунок активної ресурсозберігаючої діяльності суб'єктів економічних відносин. Ресурсозбереження розкриває широкі можливості для маневрування важелями цінової політики, для формування ефективної системи маркетингу і підвищення споживчої цінності та інноваційного рівня продукту за рахунок зниження його ресурсоємності.	Забезпечення конкурентних переваг у довгостроковій перспективі на основі ресурсозбереження.	– Зниження ресурсоспоживання на одиницю створеного продукту; –зниження собівартості продукції; – формування можливостей для інноваційної діяльності; – зниження техногенного навантаження на навколишнє природне середовище.	– Зростання прибутку суб'єктів економічних відносин у результаті перевищення доходів від реалізації інноваційної ресурсозберігаючої продукції, доходи від реалізації ресурсоємної; – економія наявного ресурсного потенціалу, що може бути використано для створення додаткової одиниці продукту.
Стратегія експортної орієнтації	Стратегія прийнятна для застосування суб'єктам господарювання, які ефективно функціонують на внутрішньому ринку, і полягає у виході на міжнародні ринки. Застосування цієї стратегії є вигідним як на мікро-, так і на макрорівні, оскільки сприяє скороченню прямих інвестицій в економіки інших країн, поєднуючи переваги від розміщення виробництва у своїй країні і експортом продукції в інші країни.	Завоювання конкурентних позицій на зовнішніх ринках.	– Розширення ринків збуту; – досягнення конкурентоспроможного рівня виробничих витрат; – досягнення економічних вигод; – отримання конкурентних переваг від трансферу технологій.	– Зростання прибутку суб'єктів господарювання; – укріплення конкурентних позицій на світових ринках.
Стратегія створення нових конкурентних можливостей	Стратегія спрямована на посилення конкурентних позицій за рахунок впровадження конкурентних ініціатив. Ця стратегія стосується створення конкурентних можливостей як у сфері ресурсокористування, так і товарного асортименту. Реалізація стратегії передбачає: постійне інвестування у НДДКР для формування технологічних конкурентних можливостей; адептацію ресурсної бази до змін зовнішнього середовища; впровадження у виробництво нових інноваційних видів продукції.	Аллокація ресурсів для створення нових конкурентних переваг і можливостей.	– Забезпечення технологічної конкурентоспроможності; – досягнення економії наявного ресурсного потенціалу; – удосконалення ресурсної бази; – застосування прогресивних методів в управлінні і виробництві.	– Завоювання нових ринкових сегментів; – підвищення конкурентоспроможності як за рахунок зниження ресурсоємності, так і за рахунок удосконалення продукції.

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5
Стратегія конкурентних інновацій	Стратегія сфокусована на забезпечення конкурентних переваг за рахунок інновацій. Стратегія передбачає інноваційну діяльність у сфері ресурсовикористання, а також створення інноваційної продукції. Реалізація стратегії вимагає постійних асигнувань як за рахунок внутрішніх, так і зовнішніх джерел в інноваційну діяльність суб'єктів економічних відносин.	Підтримання усталених конкурентних позицій і завоювання нових за рахунок інноваційної активності.	– Розширення товарного інноваційного асортименту; – досягнення конкурентних переваг за рахунок інновацій у сфері ресурсозбереження і ресурсокористування; – зростання частки інноваційної продукції у загальній структурі.	– Зростання прибутку за рахунок зниження собівартості інноваційної продукції; – зниження ресурсоємності за рахунок впровадження інновацій у сфері ресурсокористування; – підвищення конкурентоспроможності за рахунок зростання частки інноваційної продукції у загальній структурі реалізованої продукції.
Ресурсозбереження як вимога ринку	Стратегія спрямована на зниження ресурсоспоживання в процесі продукування одиниці продукції в умовах конкурентного ринкового середовища, що характеризується високим рівнем конкурентної боротьби за ресурси та їхньою фізичною обмеженістю і вичерпністю. Реалізація стратегії передбачає застосування активних ресурсозберігаючих заходів.	Підтримання конкурентних позицій в умовах ринкового середовища на основі зниження ресурсоємності.	– Зниження ресурсоємності; – збереження темпів зростання ВДВ і досягнутих конкурентних переваг; – формування підґрунтя для підвищення рівня конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі за рахунок ресурсозбереження.	– Зростання прибутку; – скорочення обсягів споживання ресурсів у розрахунку на одиницю створеного продукту, за рахунок чого забезпечується зниження собівартості.
Стратегія технологічного оновлення (модернізації)	Стратегія зводиться до зосередження зусиль суб'єктів економічних відносин на технологічному оновленні виробництва. Стратегія охоплює комплекс заходів щодо нового будівництва, розширення діючих основних фондів, реконструкції та технічного переозброєння наявного основного капіталу. Реалізація стратегія вимагає значних фінансових ресурсів.	Зниження ресурсоємності за рахунок технологічного оновлення матеріально-технологічної бази.	– Підвищення ефективності ресурсовикористання; – зниження ресурсоємності; – покращення конкурентних позицій.	– Зниження собівартості продукції; – зниження ресурсоємності; – зростання рентабельності виробництва; – підвищення рівня конкурентоспроможності.
Стратегія ліквідації	Останній захід, який може бути застосований у випадку безвихідної кризової ситуації. Передбачає ліквідацію наявних активів, звільнення працівників, припинення діяльності.	Запобігання неефективному використанню ресурсів і скороченню наявних активів.	– Реалізація активів; – уникнення негативного впливу на кар'єрне зростання працівників.	– Ліквідація неконкурентних і нерентабельних виробництв і ВЕД; – покриття боргових зобов'язань за рахунок отриманої виручки від реалізації активів.

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5
Диференційована стратегія	Суть стратегії полягає у фокусуванні діяльності суб'єктів економічних відносин у двох напрямах: 1 – активного захисту досягнутих по-зицій; 2 – застосування комплексу заходів щодо ресурсозбереження. Реалізація стратегії передбачає такі стратегічні дії: активне інвестування в НДДКР; дотримання співвідношення ціна – якість продукту на належному рівні; спрямування інвестиційних ресурсів на зниження витрат виробництва і технологічне оновлення.	Збереження і закріплення позицій щодо зростання ВДВ і досягнення зниження витрат ресурсів на створення одиниці продукту.	– забезпечення позитивних темпів зростання ВДВ; – зниження витрат ресурсів на створення одиниці продукту; – підтримання цін і якості продукції на належному рівні.	– зниження собівартості продукції; – зниження ресурсоємності; – зростання рентабельності виробництва; – підвищення рівня конкурентоспроможності.
Стратегія реалізації частини активів	Реалізація стратегії дозволяє отримати додаткові фінансові ресурси за рахунок продажу частини матеріальних (будівель, споруд, земельних ділянок, структурних підрозділів, тмц) і нематеріальних (ліцензій, патентів) і звільнитись від нерентабельних виробництв, що дозволяє підвищити ефективність і конкурентоспроможність, рентабельність профільних виробництв за рахунок реструктуризації.	Формування економічного підґрунтя (фінансової основи) для забезпечення ефективного функціонування основних видів діяльності організації.	– отримання додаткових фінансових ресурсів; – підвищення ефективності використання фінансових ресурсів; – ліквідація нерентабельних виробництв і товарів і реструктуризація /санація/ рентабельних; – продаж фізично і морально застарілих основних фондів; – скорочення штату працівників.	– отримання додаткових фінансових ресурсів; – підвищення ефективності і конкурентоспроможності діяльності; – зниження виробничих витрат.
Інноваційно -продуктова стратегія	Основою реалізації цієї стратегії є активна діяльність із розробки нових видів продукту і впровадження їх у виробничий процес. Реалізація стратегії передбачає активну співпрацю виробництва і науки, створення нових форм кооперації науки і виробництва, функціонування венчурного бізнесу.	Забезпечення позитивного темпу зростання ВДВ при оптимальному рівні ресурсоємності із тенденцією до її зниження.	– зростання ВДВ; – оновлення асортименту продукції; – зростання частки інноваційної продукції у загальній структурі реалізованої; – збереження тенденції до зниження ресурсоємності.	– підвищення рівня прибутковості виробництва; – зростання ВДВ; – підвищення конкурентоспроможності за рахунок забезпечення позитивних темпів зростання ВДВ при збереженні тенденції до зниження показника ресурсоємності; – зростання доходів від реалізації інноваційної продукції.
Стратегія скорочення витрат	Стратегія передбачає скорочення витрат виробництва на всіх етапах створення продукту як за рахунок пошуку і реалізації резервів їхнього зниження, так і за рахунок модернізації основного капіталу ВЕД.	Підвищення ефективності і конкурентоспроможності виробництва на основі зниження витрат на одиницю створюваної продукції.	– коректування операційної діяльності; – виявлення резервів зниження витрат; – забезпечення беззбиткової діяльності; – модернізація основних фондів; – реструктуризація наявних боргових зобов'язань.	– скорочення витрат виробництва на одиницю створеного продукту; – забезпечення прибуткової діяльності; – зростання ВДВ.

Примітка. Складено автором.

На наш погляд, матриця "Зміна ресурсоємності – Зміна ВДВ" є важливим інструментом, який комплексно забезпечує інформацією, поданою у лаконічній формі, відповідних суб'єктів управління ресурсоємністю і може застосовуватись безпосередньо у процесі управління ресурсоємністю національної економіки у контексті забезпечення її конкурентоспроможності на всіх ієрархічних рівнях. Водночас наведена матриця може бути використана в ролі інформаційної бази при формуванні стратегії управління ресурсоємністю національної економіки в контексті підвищення її конкурентоспроможності як система альтернативних стратегій окремих груп ВЕД.

На основі аналізу результатів функціонування національної економіки за середньорічними темпами приросту валової доданої вартості і основними одиничними показниками ресурсоємності у динаміці 2001–2008рр. види економічної діяльності можна розмістити у квадрантах матриці "Зміна одиничних показників ресурсоємності – Зміна ВДВ" (рис. 2), де за об'єкти аналізу обрано ВЕД, які забезпечують створення понад 70% ВВП, продукованого економікою, і одиничні показники, що формують матеріальну складову ресурсоємності та показник трудоємності. Так, досліджувані за зміною енергоємності, фондоємності і трудоємності ВЕД попадають у перший квадрант матриці, для якого характерним є зниження вказаних одиничних показників ресурсоємності, що супроводжується одночасним зростанням ВДВ. За зміною капіталоємності сільське господарство, мисливство, лісове господарство, освіта розмістились у першому квадранті матриці, промисловість, будівництво, торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, охорона здоров'я, діяльність транспорту і зв'язку – у другому, результати діяльності якого описуються зростанням як одиничного показника ресурсоємності, так і валової доданої вартості. За зміною показника матеріалоємності сільське господарство, мисливство, лісове господарство, торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку, освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги займають позиції у першому квадранті матриці, а промисловість, будівництво, діяльність транспорту та зв'язку – у другому. За зміною показника природоємності промисловість, будівництво, діяльність транспорту і зв'язку знаходяться у першому квадранті матриці, а сільське господарство, мисливство, лісове господарство, інші види економічної діяльності – у другому (рис. 2).

Застосування запропонованої матриці на макроекономічному і макроструктурному рівнях управління дозволяє визначити основні вектори економічної політики держави загалом і конкретних ВЕД зокрема:

– стосовно до ВЕД, що знаходяться у І квадранті, які є найбільш конкурентоспроможними і раціонально використовують наявні ресурси для створення одиниці ВДВ, держава має застосовувати систему заходів, спрямованих на підтримання усталених позицій. З огляду на те, що підтримка досягнутого балансу вимагає постійного фінансування ресурсозберігаючих заходів, основними важелями державного впливу щодо цих ВЕД мають бути інструменти інвестиційно-інноваційної політики;

– роль держави у регулюванні діяльності ВЕД ІІ квадранта можна звести до активного застосування заходів стимулюючого характеру, спрямованих на зниження ресурсоємності суб'єктами економічних відносин цього квадранта. Дієвими важелями державного впливу в цьому контексті може стати застосування інструментарію фінансово-бюджетної політики (податкових пільг, податкових канікул щодо суб'єктів економічних відносин, які впроваджують ресурсозберігаючі заходи і застосовують

альтернативні джерела енергії, надання державної підтримки суб'єктами економічних відносин для придбання наукоємного обладнання, сприяння трансферу технологій, надання фінансових ресурсів для оновлення матеріально-технічної бази виробництва);

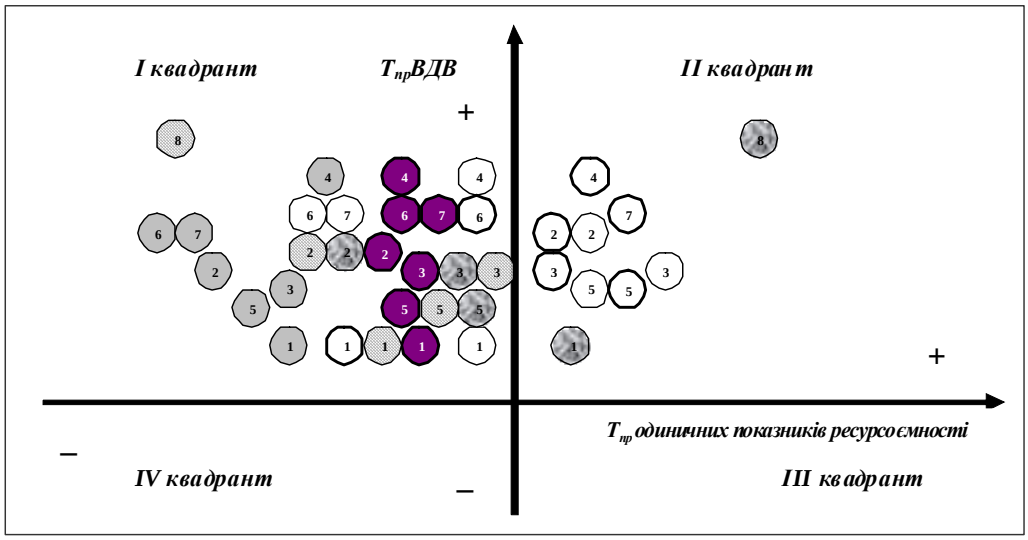

Рис. 2. ***Матриця „Зміна одиничних показників ресурсоємності – Зміна ВДВ"***[1,2]

[1] Розроблено на основі [12].

[2] *Умовні позначення:*

матеріалоємність
капіталоємність
фондоємність
трудоємність
енергоємність
природоємність II типу

1. сільське господарство, мисливство, лісове господарство
2. промисловість
3. будівництво
4. торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку
5. діяльність транспорту та зв'язку
6. освіта
7. охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
8. інші види економічної діяльності

– стосовно ВЕД III квадранта доцільно в рамках державного регулювання застосовувати заходи пасивного характеру, спрямовані на закриття і усунення деградаційних ВЕД, які є безперспективними, або проведення активної економічної політики, спрямованої на забезпечення ефективного функціонування суб'єктів господарювання цього квадранта. Досягнення бажаного результату в рамках реалізації другої позиції держави вимагає застосування широкого арсеналу заходів та інструментів фінансово-бюджетної, інвестиційної, інноваційної, науково-технічної та промислової політик;

– у регулюванні діяльності суб'єктів економічних відносин IV квадранта держава має сконцентрувати зусилля на стимулюванні випуску конкурентоспроможної продукції цими ВЕД. З цією метою потребує активного застосування інструментарій інвестиційної, інноваційної, конкурентної політик.

Таким чином, застосування матриці "Зміна ресурсоємності – Зміна ВДВ" і дотримання запропонованих функціональних стратегій для ВЕД і організацій, що потрапляють у відповідні квадранти матриці, дозволить обрати оптимальний вектор

економічної політики із застосуванням необхідних важелів державного впливу й взаємоузгодити цільові орієнтири у сфері ресурсоємності національної економіки в контексті підвищення її конкурентоспроможності на всіх ієрархічних рівнях, що в підсумку приведе до раціоналізації ресурсоспоживання і підвищення конкурентоспроможності економіки. Предметом *подальших розвідок* у цьому напрямку має стати формування дієвої системи відслідковування реалізації задекларованих цілей та розроблення напрямків удосконалення діючої системи контролю за ефективним використанням ресурсів у рамках практичного втілення цільових орієнтирів, окреслених обраними стратегіями.

Література

1. *Національна стратегія розвитку "Україна-20152 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uspis hnaukraina.com.ua/uk/nsa/99.html.*
2. *Про Енергетичну стратегію України на період до 2030 року [чинна від 15 березня 2006 року] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// mpe.kmu.gov.ua/fuel/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358.*
3. *Про стратегію національної безпеки України [чинний від 12 лютого 2007року] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/ main.cgi?nreg=105%2F200.*
4. *Державна програма підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007–2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:iee.org.ua/files/pub/kruchkova/konc_full_pdf.*
5. *Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки [чинний від 9 січня 2007 року] // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 1. – Ст.102. –(Законодавчий акт).*
6. *Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій на 2005–2013 роки [чинний від 9 квітня 2004 р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uazakon.com/document/fpart74/ idx74394.htm.*
7. *The Global Competitiveness Report 2009–2010. – World Economic Forum, 2009. – 478 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gcr.weforum.org.*
8. *Мельник А. Ф. Управління ресурсоємністю національної економіки в контексті підвищення її конкурентоспроможності : теоретико-методологічний аспект / Мельник А. Ф., Чикало І. В. // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль : Екон. думка, 2009. – № 2. – С. 7–22.*
9. *Єремілов С. Ф. Енергоефективність як ресурс інноваційного розвитку : Національна доповідь про стан та перспективи реалізації державної політики енергоефективності у 2008 р. / С. Ф. Єремілов, В. М. Геєць, Ю. П. Ященко, В. В. Григоровський, В. Є. Лір та ін. – К. : НАЕР, 2009. – 93 с.*
10. *Офіційний сайт державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/.*
11. *Фляйшер К. Стратегический анализ. Методы и средства конкурентного анализа в бизнесе / Фляйшер К., Бенсуссан Б. – М. : БИНОМ. Лаборатория знаний, 2005. – 541 с.*

Редакція отримала матеріал 17 грудня 2010 р.